

Tarihî Endüstri Yapılarında Yeniden İşlevlendirme: Vaka Çalışmalarının Karşılaştırmalı İncelemesi

Adaptive Reuse in Historic Industrial Buildings: A Comparative Study of Case Studies

Hilal Nur Temel¹, Can Mehmet Hersek²

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 06. 03. 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 16. 12. 2025

Yayın Tarihi / Published: 29. 12. 2025

Öz

Tarihî endüstri yapıları, kentsel ve mimari mirasın önemli parçalarıdır. Ancak işlevlerini yitirdiklerinde, bu yapılar genellikle atıl kalmakta ve hızla bozulmaktadır. Bu çalışma, tarihî endüstriyel yapıların korunması ve günümüz ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi üzerine odaklanmaktadır. Kamusal erişilebilirlikleri, geniş iç mekân açıklıkları ve bilimsel literatürde başarılı örnekler olarak tanınmaları nedeniyle yeniden işlevlendirme süreçlerine farklı yaklaşımları temsil eden Coal Drops Yard, Sjakket Youth Club, Baruthane ve Samsun Tütün Fabrikası endüstri yapıları incelenmek üzere seçilmiştir. Bu seçilen yapıların iç mekân düzenlemeleri, malzeme kullanımları, mekânsal bütünlükleri, tarihsel dokusunun korunması ve yeni işlevlerinin kentle uyumu bağlamında değerlendirilmeleri yapılmıştır. Yapıların yeniden işlevlendirme sonrasında hem bulundukları bölgeye olan sosyo-kültürel ve ekonomik katkıları hem de mimari ve iç mimari olarak nasıl ele alındıkları analiz edilmiştir. Buna göre yeniden işlevlendirilen bazı tarihî endüstri yapılarında mevcut dokunun korunurken bazılarında ise kaybolduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Endüstri yapıları, Yeniden işlevlendirme, Endüstri mirası, Özgünlük, Çağdaş ek.

Abstract

Historic industrial buildings are an important part of the urban and architectural heritage. However, when they lose their function, these structures are often abandoned and rapidly deteriorate. This study focuses on the conservation and adaptive reuse of historic industrial buildings in response to contemporary needs. Coal Drops Yard, Sjakket Youth Club, Baruthane and Samsun Tobacco Factory have been selected for analysis as they represent different approaches to adaptive refunctioning processes due to their public accessibility, large internal spans and recognition in the scientific literature as successful examples. These selected buildings have been evaluated in terms of interior spatial organization, material use, spatial integrity, preservation of historical character and compatibility of their new functions with the urban context. The study also analyses the socio-cultural and economic contributions of these refunctioning buildings to their respective regions, as well as their architectural and interior design considerations. The findings indicate that while some historic industrial buildings retain their existing fabric during the adaptive refunctioning process, others experience a loss of historic elements.

Keywords: Industrial structures, Adaptive reuse, Industrial heritage, Originality, Contemporary annex.

Giriş

Endüstri yapıları, tarih boyunca kentlerin ve toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının önemli bir parçası olmuştur. Sanayi devrimi ile endüstriyel üretim merkezleri olarak

¹ Sorumlu Yazar: Araştırma Görevlisi, Hilal Nur Temel, Ostim Teknik Üniversitesi, hilalnur.temel@ostimteknik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6699-6192.

² Profesör, Can Mehmet Hersek, Başkent Üniversitesi, hersek@baskent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7988-5061.

inşa edilen bu yapılar, zamanla işlevlerini yitirmiş ve kentlerin mimari mirasında anıtsal birer öge haline gelmiştir. Ancak, gelişen ve büyüyen toplumların ihtiyaçları, teknolojik ilerlemeler ve kentsel dönüşüm süreçleri, bu yapıların mevcut işlevlerinin kaybolmasına ve kullanılmaz hale gelmesine neden olmuştur (Büke, 2018: 9). Fiziksel varlıklarını koruyabilmelerine rağmen, işlevsel olarak günümüzün gereksinimlerine uyum sağlayamayan bu yapılar, genellikle atıl kalarak hızla yıpranmaktadır. Bu durum, yapıların zaman içerisinde hızla yok olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, tarihî endüstri yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, yalnızca bir mimari sorun değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel ve sosyal bir gereklilik hâline gelmiştir.

Endüstri yapılarında yeniden işlevlendirme projeleri, her uygulamada olduğu gibi kendine özel sorunlar ve potansiyeller barındırmaktadır. Yeniden işlevlendirme projelerinin bazılarında yapıların kendine özgü özellikleri korunurken bazılarında ise özgün doku özellikle iç mekanlarda kaybolması yeniden işlevlendirme sürecinin karmaşıklığını da ortaya koymaktadır. Bu karmaşıklığın ve çok çeşitliliğin yalnızca iç mekânlar ile sınırlı değildir. Tarihî yapının sahip olduğu değerlerin doğru tanımlanması, yapının dönüşüm potansiyelinin belirlenmesi, yapıya verilen yeni işlevin ve tasarım ilkelerinin kararları gibi çok boyutlu etkenler de yeniden işlevlendirme proje süreçlerinin karmaşıklığı ve çok çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde belirtildiği üzere, bir yapının kültür varlığı niteliğini taşıyabilmesi için, özgünlük, bütünlük, tarihsel ve estetik değerler gibi koruma ilkelerinden bir veya birkaç tanesine sahip olması gerekmektedir (ICOMOS Türkiye, 2013). Kültür varlığı niteliği taşıyan bu yapıların korunmasında koruma amaçlı gerçekleştirilen yapısal müdahaleler (restorasyon) kadar, yapının verilen yeni işlevlerle topluma kazandırılmaları da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yeniden işlevlendirme sürecinin temel unsurları arasında yeni işlevin doğru seçimi, yapının mimari özgünlüğünün korunması, malzeme kullanımı, mekânsal algının sürdürülmesi ve yeni eklemelerin uyumlu bir şekilde yapılması gibi ölçütler öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, yeniden işlevlendirilen bu yapıların, mimari ve tasarımsal durumları, kullanılan malzeme ve teknikleri, mekânsal düzenlemeleri ve kentsel bağlamlarını inceleyip değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, mimari müdahaleler açısından farklı yaklaşımlarla ele alınan bu yapıların, yeniden işlevlendirme sürecinde kullanılan yöntemler ve yapının endüstri kimliğine ait izlerin korunup korunmadığı yönü ile de ele almaktadır. Bu analizler doğrultusunda, çalışmada kullanılan yeniden işlevlendirme kriterlerinin etkinliği ve bu yapıların kentsel, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanlara katkıları değerlendirilecektir.

Bu çalışma, tarihî endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirilme süreçlerini, iç mimarlık disiplini odaklı bir yaklaşımla; mimarlık ve koruma alanındaki değerlendirmeleri ise ilgili disiplinin kuramsal çerçevesi doğrultusunda ele alan, literatür taramaları ve mevcut görsel kaynak incelemelerine dayalı nitel bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Dört farklı tarihî endüstri yapılarının belirlenen kriterler doğrultusunda seçilip yapıların mekânsal organizasyonları, malzeme kullanımları, işlevsel dönüşümleri ve kullanıcıya sundukları mekânsal deneyimler üzerinden analizler yapılmıştır. Bu yapıların seçim kriterleri arasında, 19. ve 20. yüzyıla ait birer yapı olmaları, Türkiye ile yurt dışından aynı dönemleri temsil etmeleri,

birden fazla bağımsız birimi bünyelerinde barındırmaları, yeniden işlevlendirme süreçlerinde bu birimlerin ortak alanlar etrafında bütünleştirilmiş olmaları, kazandırılan yeni işlevlerin kültür, sanat, eğitim ve sosyal işlevlerle kamusal kullanıma açılarak bulundukları bölgenin kalkınmasına katkı sağlamaları ön planda olmuştur. Bu seçim kriterleri doğrultusunda alışveriş merkezi, gençlik merkezi, müze ve kütüphane gibi farklı işlevleri ile kamusal erişilebilirlikleri, geniş iç mekân açıklıkları ve bilimsel literatürde başarılı örnekler olarak tanınmalarıyla yeniden işlevlendirme süreçlerinin farklı yaklaşımları temsil eden Coal Drops Yard, Sjakket Youth Club, Baruthane ve Samsun Tütün Fabrikası endüstri yapıları incelenmek üzere seçilmiştir.

Çalışmanın analiz süreci iki farklı düzlemde yürütülmüştür. İlk olarak, seçilen yapıların koruma bağlamında değerlendirilmesi amacıyla özgünlük, bütünlük, malzeme uyumu ve özgün dokunun sergilenmesi gibi koruma kriterleri incelenmiştir. Ardından, mekânsal dönüşümün biçimsel ve kavramsal yönünü analiz etmek üzere Mukoyoshi'nin yeniden işlevlendirme süreçlerine ilişkin "boşluk oluşturma türleri" ve "tasarım stratejileri" kavramsal çerçevesi kullanılmıştır. Böylece, koruma olgusunun değerlendirildiği ilk aşamadan, mekânın yeniden üretimi ve dönüşümüne odaklanan ikinci aşamaya geçiş sağlanmıştır. Yapılan analizler ise tablolarla belirtilerek özetlenmiştir.

Endüstri Yapıları ve Yeniden İşlevlendirme

19. yüzyılın sonlarında Isaac Fletcher'ın kömür işletmelerini belgelediği endüstri yapılarının korunmasına yönelik çalışmalar endüstri arkeolojisinin ilk örneklerindendir. 1978 yılında gerçekleştirilen TICCİH toplantısında ise "endüstri arkeolojisi" terimi henüz tam anlamıyla netleşmemiş olup bu bağlamda "endüstri anıtları" ve "endüstri mirası" kavramları daha çok kullanımı söz konusudur (Köksal, 2005: 106). Endüstri devrimi ile başlayan mekânlarda geniş açıklık ihtiyacı geleneksel yapı ve malzemeler yerine yeni inşaat yöntemleri ve cam, çelik beton gibi çağdaş malzemelerin kullanımı ile sağlanmıştır. Bu durum, gelişen toplumların ihtiyaçları, değer yargıları ve koşullarının gelişen teknoloji ile hızla değişmesiyle endüstri yapılarının kullanım amacını yitirmesine ancak strüktür olarak hâlâ varlığını koruyabilmesine sebep olmuştur. Bu yapılar bulunduğu dönemin kültürel ve toplumsal gelişmişliğinin yansımaları olarak büyük önem taşıdığından endüstriyel miras olarak korunması gerekmektedir. Bu bağlamda kullanılamayan endüstri yapıları, yeniden işlevlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak mekân organizasyonunda yapılacak eklemeler ya da çıkarmalar, sirkülasyon veya bölücü elemanlar gibi unsurlar ile yapının algısını ve kimliğini bozmayacak şekilde tasarlanmalıdır (Öztürk & Koramaz, 2020: 123).

Uluslararası belgeler, bu tür yapıların yalnızca fiziksel varlıklarının değil, aynı zamanda özgünlük, bütünlük ve bağlamlarının da korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Venedik Tüzüğü'nde (1964), tarihî yapıların toplum yararına işlevlendirilmesi teşvik edilmekte, ancak bu sürecin yapının özgün niteliklerine zarar vermeden gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (ICOMOS, 1964: 5). Nara Belgesi (1994), özgünlüğün yalnızca malzeme ile sınırlı olmayıp işlev, kullanım, gelenek, konum ve mekânsal algı gibi farklı boyutlarda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (ICOMOS, 1994: 9–13). Québec Bildirgesi (2008) ise somut ve somut olmayan değerlerin bütüncül olarak ele alınmasının, mirasın sürdürülebilir

biçimde korunması ve toplumla bütünleşmesi için zorunlu olduğunu vurgulamaktadır (ICOMOS, 2008: 5).

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilme sürecinde, yapının tarihsel ve teknolojik bağlamından kopararak sadece dış cephelerinin korunduğu boş bir kutu veya kentsel bir dekor ögesi olarak ele alınması, yapıyı mimari bir kabuğa indirgerken endüstri mirasının asıl değeri olan üretim hafızasını ve yapının belge niteliğini yok etmektedir (Köksal & Ahunbay, 2006: 135). Oysa endüstri yapılarında mimari estetikten ziyade, üretim eyleminin belirlediği işlevsel ve mekânsal kurgu ön plandadır; bu nedenle koruma, sadece duvarların değil, üretim sürecini belgeleyen özgün sirkülasyon şemasının, mekânsal bölünmelerin sürdürülmesini esas almalıdır (Tanyeli & İkiz, 2009: 110). Donanımın veya makinelerin günümüze ulaşmadığı durumlarda dahi zemindeki makine kaide izleri, üretim akışını sağlayan boşluklar ve yapısal detaylar yapının kimliğini oluşturan temel verilerdir. Yeni işlevin bu izleri silmek yerine görünür kılması yapının özgünlüğünün kaybolmamasını sağlar (Kıraç vd., 2018: 83).

Bu bağlamda kullanılmayan endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde dikkate alınması gereken ölçütler; mevcut yapının özgünlüğünün korunması, tarihsel katmanlarının sergilenmesi, yeni ve eski işlevler arasında mekânsal ve hacimsel bütünlüğün sağlanması, yapı ile kent arasındaki ilişkinin devam ettirilmesi ve sosyo-kültürel katkıların gözetilmesidir. Yeniden işlevlendirme süreci, yalnızca işlev değişikliği değil, aynı zamanda yapının kimliğini oluşturan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir koruma yaklaşımı olarak ele alınmalıdır (ICOMOS, 1964; ICOMOS, 1994; ICOMOS, 2008).

Bu çerçevede, çalışmada yeniden işlevlendirme sürecine ilişkin değerlendirme ölçütleri; mevcut yapının özgünlüğünün korunması, mevcut yapının sergilenmesi, yeni ve eski işlevler arasında mekânsal/hacimsel bütünlük, yapı–kent ilişkisi ile sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel katkılar başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu ölçütler, bir yandan yapının tarihsel ve estetik değerlerinin açığa çıkarılması ve korunması (Venedik Tüzüğü, 1964: 9) diğer yandan da özgünlük ve bağlamın çok katmanlı biçimde sürdürülmesi (Nara Belgesi, 1994: 10–13) gereğine dayanır. İşlev seçimi ve mekânsal bütünlük, işlev değişikliğinin yalnızca gerekli ve sınırlı müdahalelerle gerçekleştirilmesini salık veren ilkeye yaslanır (Venedik Tüzüğü, 1964: 5). Yapı–kent ilişkisinde ise geleneksel çevrenin ve ölçeğin korunması ilkesi belirleyicidir (Venedik Tüzüğü, 1964: 6). Ayrıca, kamusal bellek ve topluluk katılımının gözetilmesi yerin ruhunun çok aktörlü, dinamik ve çoğul doğası nedeniyle somut-somut olmayan değerlerin birlikte yönetilmesini gerektirir (Québec Bildirgesi, tanım ve ilkeler). Bu eğilim, Venedik Tüzüğü sonrası koruma yaklaşımının daha kapsayıcı ve bütüncül bir çerçeveye ilişkin güncel literatürle de örtüşür (Okyay Bayazit & Kıraç, 2024: 2505).

Yeniden kullanılacak yapının kent ile ilişkisi fiziksel, ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla ele alınmalıdır. Ayrıca, yapının konumsal ve kullanım değeri, ulusal, bölgesel ve kentsel ölçekteki avantaj ve dezavantajları, kentle kurduğu ilişki geniş bir ölçekte değerlendirilmelidir (Tunçer & Ateş Can, 2022: 336). Yapısal onarım sürecinde mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanabilmesi için özgün malzeme ve tekniklerin kullanılması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda yeniden işlevlendirilecek endüstri yapısının yeni işlev ile mekânsal olarak uyumlu olması gerekmektedir. Şekil 1’de yeniden işlevlendirme kriterleri gösterilmektedir.

Şekil 1. Yeniden işlevlendirme kriterleri.

Son yıllarda yeniden işlevlendirme, ekonomik avantajlar, yapının orijinal strüktürü içinde yeni işlevlerle farklı atmosferler oluşturma ve tarihî dokunun korunarak kentsel mekâna katkıda bulunma gibi nedenlerle önemli bir durum haline gelmektedir. Ancak yeniden işlevlendirilen endüstri yapısının mevcut özelliklerinin korunması ve sergilenmesi esastır. Doğru işlev seçimi, yeniden işlevlendirilen yapının mekânsal bütünlüğünün mevcut hacimsel bütünlükle uyumunu sağlamada önemli bir faktördür (Yıldız, 2020: 181).

Mukoyoshi'nin 2019 yılında yayımladığı çalışmada, yeniden işlevlendirme süreçlerinde ortaya çıkan mekânsal dönüşümler “boşluk” kavramı üzerinden ele alınmıştır. Mukoyoshi, boşluğu yalnızca fiziksel bir aralık olarak değil, yapının kimliği ile yeni işlevi arasındaki ilişkiyi kuran ve kullanıcı deneyimini şekillendiren bir tasarım bileşeni olarak tanımlar. Bu yaklaşım, yeniden işlevlendirilen projelerde boşluğun işlevlerini, oluşum biçimlerini ve tipolojilerini sistematik bir yöntemle sınıflandırarak, yeniden işlevlendirme süreçlerinin analizinde kullanılabilecek kuramsal bir çerçeve sunar.

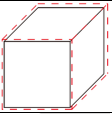
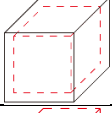
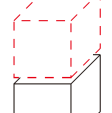
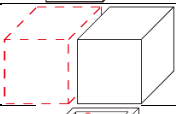
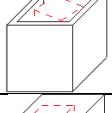
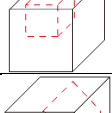
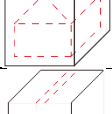
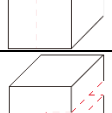
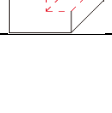
Mukoyoshi, yöntemi kurarken üç aşamalı bir analitik çerçeve geliştirmiştir:

1. Boşluğun özellikleri ve potansiyeli: Boşluk, niyet edilerek tasarlanan bir mekân olmaktan çok, iki unsur arasındaki karşılaşmanın yan ürünü olarak görülür. Bu yan ürünü tasarımın aktif bir bileşenine dönüştürmek, boşluğun “özgürleştirici” kapasitesini açığa çıkarır.
2. Boşluğun işlevleri: Çalışmada boşluğun hareket hattı, çevresel etki, tampon bölge, geçici kullanım ya da yeni-eski arasındaki karşıtlığı vurgulama gibi işlevler üstlenemediği sistematik biçimde ortaya konmuştur. Bu işlevler, farklı tipolojik dönüşüm örnekleri üzerinden şematik olarak sınıflandırılmıştır.
3. Boşluğun oluşum biçimleri: Boşlukların, işlevsel gereklilikle ortaya çıkması, iki kütle arasında birbirinden ayrışması veya her iki dinamiğin birlikte işlemesiyle gelişmesi gibi üç temel oluşum biçimi belirlenmiştir. Bu sınıflandırma, dönüşüm projelerinin incelenmesinde analitik bir yöntem sunar (Mukoyoshi, 2019).

Sonraki adımda Mukoyoshi, 53 farklı konversiyon yapısını incelemiş ve boşlukların oluşumunu dokuz tip altında toplamıştır (Tablo 1).

Tablo 1

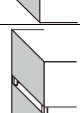
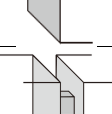
Yeniden işlevlendirilen yapılarda boşluk oluşturma türleri (Mukoyoshi, 2019).

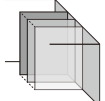
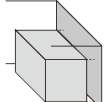
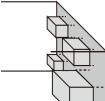
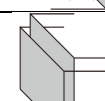
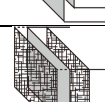
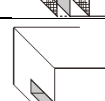
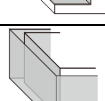
Boşluk Tipleri	Şekil	Açıklama
Dış Katman		Mevcut yapının dış cephesine yapılan eklemeler ile dışta kalan boşluk.
İç Katman		İç cephe ya da iç duvar ile yeni unsur arasında oluşan boşluk.
Katmanlaşma		Yapının üstüne ek yapılanması ile taban-ek bina arasında kalan boşluk.
Komşuluk / bitişiklik		Yan yana yerleştirilen yeni kütlelerin mevcut yapıyla arasında oluşturduğu boşluk.
Taşma / dışa çıkma		Yeni kütlelerin mevcut hacmin dışına taşarak oluşturduğu boşluk.
İçeride eklenme		Mevcut yapının içine eklenen yeni kütlelerin çevresinde kalan boşluk.
İç içe geçme		Mevcut yapı içinde bağımsız duran, fakat yeni boşluklar üreten kütle.
Bölünme / Farklılaşma		Mevcut büyük hacmin parçalanmasıyla oluşan boşluk.
Silme / Çıkarma		Mevcut yapının bazı parçalarının kaldırılmasıyla oluşan boşluk.

Mukoyoshi çalışmasında belirlediği boşluk tipleri üzerinden yeniden işlevlendirme projelerinde uygulanabilecek on farklı tasarım stratejisi geliştirmiştir. Bu tasarım stratejileri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2

Yeniden işlevlendirilen yapılarda tasarım stratejileri (Mukoyoshi, 2019).

Tasarım Stratejisi	Şekil	Açıklama
Biçim değiştirme		Mevcut kütlelerin şekilsel müdahalelerle dönüştürülmesi.
Yükseltme		Kütlelerin yukarı kaldırılmasıyla yeni boşluk oluşturulması.
Bağlantı kurma		Kütlelerin birbirine eklemelerle bağlanarak arada boşluk yaratması.

Bölme		İç hacmin parçalanarak boşluk üretilmesi.
Karşıtlık yaratma		Yeni ve eski arasında mesafe bırakarak gerilimli boşluk oluşturma.
Yayılma / dağıtma		Yeni eklerin mevcut hacme dağılmasıyla ara boşlukların üretilmesi.
Kaydırma		Yeni kütlenin eskiye göre kaydırılarak boşluk yaratması.
Malzeme değiştirme		Farklı malzemelerin yan yana kullanılmasıyla arada algısal boşluk yaratma.
Kesip çıkarma		Mevcut yapıdan parçaların çıkarılmasıyla boşluk oluşturma.
Çevreleme		Yeni öğelerle mevcut kütlenin çevresinde boşluk tanımlama.

Vaka Çalışmalarının Karşılaştırmalı İncelemeleri

Bu çalışma, tarihî endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirilme süreçlerini mimarlık ve iç mimarlık disiplinlerinin kesişiminde ele alan, yapılan literatür taramalarıyla mevcut görsel kaynak incelemeleri içeren nitel bir araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. Karşılaştırmalı analiz yapılacak örneklerin seçiminde 19. ve 20. yüzyıla ait olmaları, Türkiye ve yurt dışından aynı dönemleri temsil etmeleri, birden fazla birimi ortak alanlar etrafında bütünleştirmeleri ve kültür, sanat, eğitim gibi kamusal işlevlerle bölgesel gelişime katkı sağlamaları ölçütleri etkili olmuştur. Bu kapsamda, Coal Drops Yard, Sjakket Youth Club, Baruthane ve Samsun Tütün Fabrikası, yeniden işlevlendirme yaklaşımlarının farklı örneklerini temsil eden vaka çalışmaları olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın analizlerinde, yapıların mekânsal organizasyonları, malzeme kullanımları, işlevsel dönüşümleri incelenmiştir. Analiz süreci iki temel düzlemde yürütülmüştür. İlk aşamada, seçilen yapıların koruma bağlamında değerlendirilmesi amacıyla özgünlük, bütünlük, malzeme uyumu ve özgün dokunun sergilenmesi gibi koruma kriterleri incelenmiştir. İkinci aşamada ise, mekânsal dönüşümün biçimsel ve kavramsal yönünü analiz etmek üzere Mukoyoshi'nin yeniden işlevlendirme süreçlerine ilişkin “boşluk oluşturma türleri” ve “tasarım stratejileri” kavramsal çerçevesi kullanılmıştır. Böylece, koruma olgusunun değerlendirildiği ilk aşamadan, mekânın yeniden üretimi ve dönüşümüne odaklanan ikinci aşamaya geçiş sağlanmıştır. Analiz sonuçları tablolar aracılığıyla özetlenmiş ve her bir yapının yeniden işlevlendirme sürecinde koruma ve mekânsal dönüşüm yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Coal Drops Yard Alışveriş Merkezi Yeniden İşlevlendirme Projesinin İncelenmesi

Endüstrileşme sürecinde, Londra'nın kuzeyinde kömür taşımacılığı amacıyla 19. yüzyılda inşa edilen yapıların şehir kimliği açısından etkisi büyük olmuştur (Url-1). 1851 yılında inşa edilen Doğu Kömür Deposu, uzun ve kapalı bir yapı formuna sahip olup, üç kademeli geniş açıklıklı ahşap çatı sistemi ile örtülüdür (Görsel 1). Yapı, İngiltere'de National Heritage List for England statüsünde koruma altındadır (Url-19). Batı Kömür Deposu, 1860 yılında Doğu Kömür Deposu ile tipolojik, yapısal, işlevsel ve görsel açıdan uygun bir biçimde inşa edilmiştir. 1980'lere gelindiğinde ise Doğu Kömür Deposu'nda meydana gelen bir yangın sonucunda çatının büyük bir bölümü yok olmuş, kötü hava koşulları yapıların bozulmasına neden olmuştur (Öztürk & Korkmaz 2020: 126).

Görsel 1. Yeniden işlevlendirme öncesinde kömür deposu.

Yeniden İşlevlendirme Süreci

Şehir merkezine yakın ve stratejik bir ulaşım noktasında bulunan bu alanın atıl kalmaması için King's Cross Central Gelişim Projesi başlatılmıştır. Heatherwick Studio'nun tasarım ve uygulamasını üstlendiği bu proje çerçevesinde, ticari ve kamusal alanlar olarak çevrede sosyal ve ekonomik canlılığı artırmak amacıyla alışveriş ve kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Url-3). Yeniden işlevlendirme sürecinde yapının yakınında bulunan halka bilgilendirme yapılarak görüşleri alınmış ve karar alma süreçlerine dâhil edilmiştir. 2016 yılında inşaat çalışmaları başlatılan proje, 2018 yılının ekim ayında tamamlanarak halka açılmıştır. Toplamda 9.290 metrekarelik bir alana yayılan bu proje, yeme-içme alanlarının yanı sıra, 50'den fazla mağaza birimiyle bölgeye hem ticari hem de sosyal bir canlılık kazandırmıştır (Url-4). Bu durum ile tarihî miras korunurken modern kullanım gereksinimlerine de sağlayarak yeniden işlevlendirilen mekânlar kazandırılmıştır.

Coal Drops Yard projesinin en dikkat çekici unsurlarından biri, yapıya eklenen yeni çatı yapısıdır. Çatı çağdaş tasarım ürünü ve özgün geleneksel cephe ile kontrastlık oluşturuyor. (Görsel 2). Ancak bu ayrışma, yapının orijinal cephe görünümünün korunmasını engellememiştir. Cephe tasarımı, yapının tarihî kimliğini korurken iç ve dış mekânların algılanmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

Görsel 2. Yeniden işlevlendirme sonrası kömür deposu.

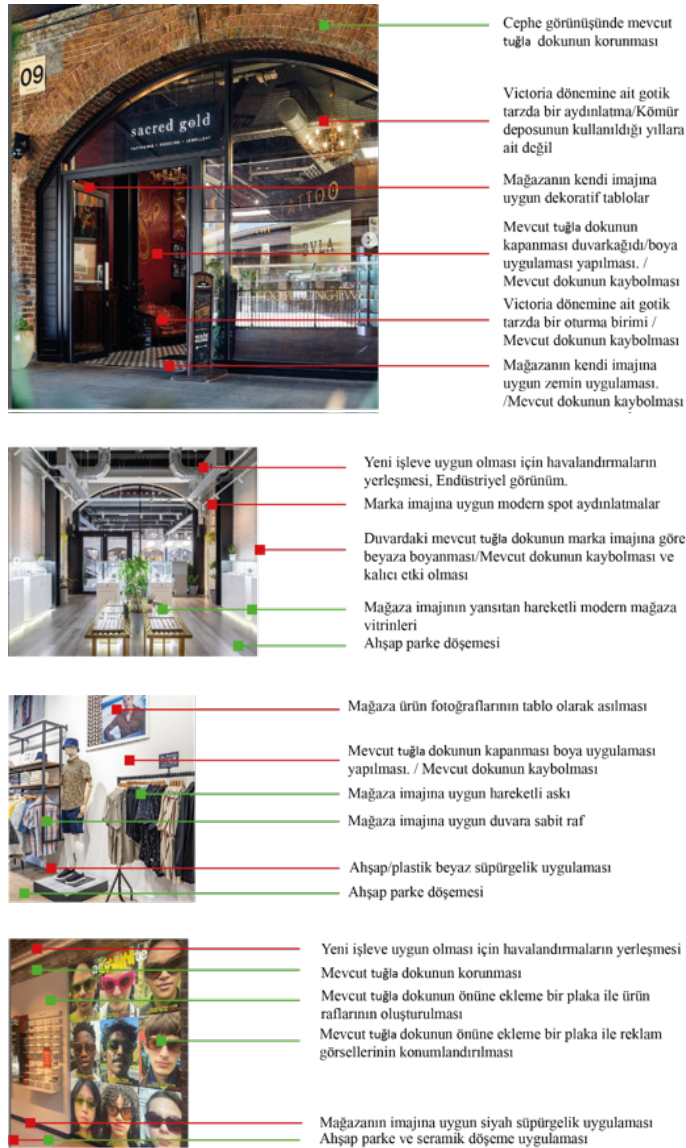
Heatherwick Studio'nun tasarımı, alandaki iki tarihî kömür deposunu üst kotta kavisli bir çatı köprüsü ile birbirine bağlayarak ortak bir kamusal alan oluşturmayı ve akışkan bir sirkülasyon düzeni geliştirmeyi hedeflemiştir. Mevcut yapıların beşik çatıları birbirine doğru uzatılarak, bu yapılar arasında çatıların birleştiği noktalarda daralan, açık ve kapalı mekânlar oluşturulmuştur. Bu yeni çatılar altlarındaki alanlara yeni bir kamusal işlev kazandırmıştır. Bu süreçte, binaların taşıma kapasiteleri ve yapısal bozulmaları detaylıca incelenmiş, uygun güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Yeni işlevlere uygun olmayan alçak tavan döşemeleri kaldırılarak iç mekânda daha geniş ve esnek hacimler elde edilmiş, kat düzeni ise yeni işleve uyum sağlayacak şekilde yeniden kurgulanmıştır. Güney birimde orijinal ahşap zemin korunurken kuzeydeki zemin beton dolgu ve çelik malzeme kullanılmıştır. Aynı zamanda doğu kömür deposunun kuzey cephesinde yangında tahrip olan tren giriş bölümü ise onararak kapatılmıştır (Url-5).

Yenileme çalışmalarında yapının orijinal biçim ve dokusundaki kemerler orijinal halleriyle korunmuş ve yenilenmiş, mağaza vitrinleri oluşturmak amacıyla cam eklemeler yapılmıştır. Dökme demir sütunlar ve kirişler yenilenmiş, tüm kapı ve pencere doğramaları siyaha boyanarak yapıya modern bir görünüm kazandırılmıştır. Yapılar, iç ve dış mekânlarda konumlandırılan köprüler ve merdivenler gibi sirkülasyon elemanlarıyla birbirine bağlanmıştır. Bu elemanlar mekânların sokak hissini güçlendirerek yeniden işlevlendirme projesinin geçirgenliğini vurgulamıştır. Ancak başlangıçta sirkülasyon elemanları bulunmayan yapılara eklenen köprü ve merdivenler, yapının orijinal kimliğiyle zıtlık oluşturmuştur (Öztürk & Korkmaz 2020: 129).

Yapının yeni işlevi, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Lüks ve tanınmış markaların yer aldığı mağazalar ve birçok kültürel ve sanatsal etkinliklere olanak sağlaması yapıyı bir çekim merkezi haline getirmiştir. Bu durum kentsel mekânda dinamik bir etkileşim alanı yaratmıştır. Ayrıca bu yeni işlevsel düzenlemeler sayesinde, yapı ile kent arasındaki ilişki güçlenmiş, yapının kentsel bağlam içindeki rolü daha belirgin hâle gelmiştir.

Değerlendirmeler ve Analizler

Yapı içerisinde yer alan mağazaların iç mekân tasarımları, eski yapıya ait özelliklerin farklı derecelerde vurgulanmasıyla çeşitlilik göstermektedir. Bazı mağazalar, orijinal yapı elemanlarını ve malzemelerini iç mekân tasarımında güçlü bir şekilde öne çıkarırken diğerleri bu tarihî unsurları sınırlı ölçüde kullanarak modern bir atmosfer yaratmayı tercih etmiştir (Görsel 3). Özellikle bazı iç mekânlarda yapıya ait olan tuğla duvarın açıkta bırakılması ziyaretçilere yapının geçmişi ile günümüz arasındaki ilişkiyi hissettirmektedir. Diğer yandan, bazı mağazalarda bu tür referansların daha az yer alması, mekânın modern ve lüks bir kullanım amacı doğrultusunda yeniden kurgulandığını göstermektedir. Bu çeşitlilik, Coal Drops Yard'ın hem tarihî bir yapıyı koruma hem de onu modern bir ticari merkeze dönüştürme hedefini dengeli bir şekilde gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Görsel 3. Coal Drops Yard yeniden işlevlendirme sonrasında mağazaların imajına uygun iç mekân tasarımlarının analizleri.

Coal Drops Yard, yeniden işlevlendirme kriterleri açısından değerlendirildiğinde, yapının özgünlüğünün korunması ve sergilenmesi konularında kısmen başarılı olmuştur. Bunun temel nedeni, iki paralel kömür deposunun üst kottan dramatik biçimde birleştirilmesi ve çatıların biçimsel olarak dönüştürülmesidir. Bu müdahale, özgün endüstriyel silueti değiştirmiş olsa da yeni işlevler için gerekli mekânsal ve hacimsel bütünlüğü sağlamış ve kentle güçlü bir ilişki kurarak sosyo-ekonomik ve kültürel katkısı artırmıştır. Ayrıca özgün tuğla dokunun korunması ve çağdaş malzemelerle bütünleştirilmesi, projenin malzeme düzeyinde olumlu katkılarından biridir. Yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirilmesi tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3

Coal Drops Yard projesinin yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirmesi.

Yeniden İşlevlendirme Kriterleri	Coal Drops Yard
Mevcut yapının özgünlüğünün korunması	Kısmen
Mevcut yapının sergilenmesi	Kısmen
Mevcut ve yeni işlev için mekânsal ve hacimsel bütünlük	Evet
Yapı-kent ilişkisi	Evet
Sosyo-ekonomik katkısı	Evet
Sosyo-kültürel katkısı	Evet
Özgün malzeme ve tekniklerin kullanılması	Evet
Mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanması	Evet
Ulusal bölgesel ve kentsel ölçekteki katkısı	Evet
Konumsal değerinin artması	Evet

Coal Drops Yard projesinde Mukoyoshi’nin sınıflandırmasına göre özellikle katmanlaşma, taşma/dışa çıkma ve bölünme/farklılaşma türleri üzerinden okunabilmektedir. Depoların üst kotta kavisli bir çatı köprüsü ile birleştirilmesi “katmanlaşma”yı, çatıların yukarı doğru kıvrılarak orijinal siluetten taşması “taşma”yı, iç mekânlarda ticari birimlerin yerleştirilmesi ise “bölünme”yi temsil etmektedir. Bu boşluk oluşturma türleri, tasarım stratejileri düzeyinde ise biçim değiştirme, bağlantı kurma, bölme ve malzeme değiştirme yaklaşımlarıyla desteklenmiştir. Çatının formunun değiştirilmesi, iki yapının üstten bağlanarak ortak bir kamusal alan yaratılması, iç mekânların yeni işlevlere uyumlu şekilde bölünmesi ve özgün tuğla

dokunun cam ve çelik gibi çağdaş malzemelerle bütünleştirilmesi, projenin yeniden işlevlendirme sürecinde mekânsal ve estetik açıdan güçlü bir örnek haline gelmesini sağlamıştır. Tablo 4'te, Coal Drops Yard projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi gösterilmektedir.

Tablo 4

Coal Drops Yard projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi.

Boşluk Oluşturma Türleri	Coal Drops Yard	Tasarım Stratejisi	Coal Drops Yard
Dış Katman		Biçim değiştirme	X
İç Katman		Yükseltme	
Katmanlaşma	X	Bağlantı kurma	X
Komşuluk / bitişiklik		Bölme	X
Taşma / dışa çıkma	X	Karşıtlık yaratma	
İçeride eklenme		Yayılma / dağıtma	
İç içe geçme		Kaydırma	
Bölünme / Farklılaşma	X	Malzeme değiştirme	X
Silme / Çıkarma		Kesip çıkarma	
		Çevreleme	

Sjacket Youth Club Yeniden İşlevlendirme Projesinin İncelenmesi

Sjacket Youth Club'un bulunduğu yapı 1938 yılında Norva Maskinfabrik için inşa edilmiş olup uzun yıllar boyunca endüstriyel üretim faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır (Realdania, 2007; Url-21). Norva Maskinfabrik, özellikle sanayi tipi çamaşırhane ve tekstil makineleri üreten bir tesis olarak Kopenhag'ın Nordvest bölgesinde dönemin endüstriyel gelişimine katkı sağlamıştır (Url-21). Yapı, endüstri mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtan iki adet tonoz örtülü geniş hacimden oluşmakta, cephelerinde tuğla, iç mekânlarında ise çelik kirişler ve beton elemanlar kullanılmaktadır (Url-6).

Fabrika işlevini kaybetmeye başlamasıyla birlikte yapı, 1990'lardan itibaren atıl duruma düşmüş ve ciddi fiziksel bozulmalara maruz kalmıştır. Çatının su alması, nem ve mantar oluşumu gibi sorunlar, yapıyı kullanılamaz hale getirmiştir (Url-22). Bu dönemde sosyal girişim olarak kurulan Sjacket Derneği, yapıyı gençlik faaliyetlerine yönelik bir merkez olarak kullanmaya başlamış, böylece endüstriyel miras niteliği taşıyan bina, geçici de olsa toplumsal bir işleve yeniden kazandırılmıştır (Url-23). Ancak yapının fiziksel koşulları sağlıklı ve sürdürülemez durumda olduğundan 2000'li yılların başında kapsamlı bir yenileme ihtiyacı doğmuştur (Url-21).

2005 yılında mimarlık ofisi PLOT (Bjarke Ingels ve Julien De Smedt) tarafından hazırlanan yeniden işlevlendirme projesi ile yapı, özgün endüstriyel kimliğini koruyacak şekilde dönüştürülmüş ve 2007 yılında günümüzdeki gençlik merkezi işleviyle yeniden topluma kazandırılmıştır (Url-6; Url-22).

Yeniden İşlevlendirme Süreci

Sjacket Gençlik Kulübü, BIG tarafından, gençleri çeşitli etkinliklere yönlendirme amacı taşıyarak planlanmıştır. Tasarım sürecinde, binanın yenilenmesi sırasında yerel sakinlerin

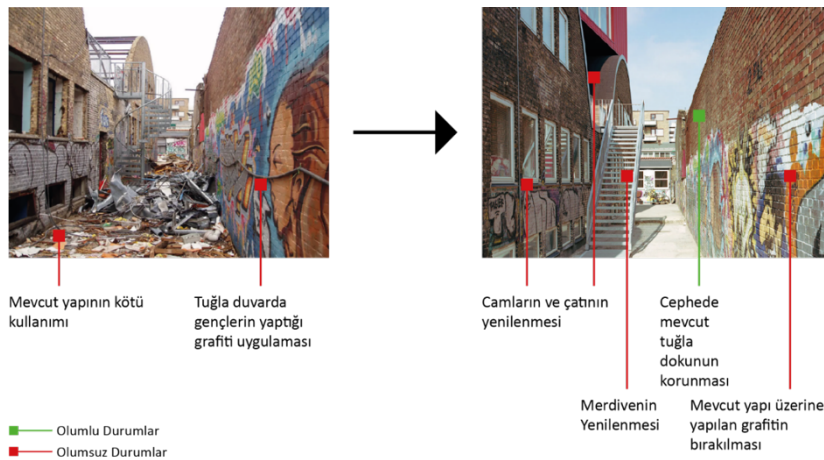
yabancılaşmaması temel bir hedef olmuştur. Bu süreçte, merkezin kullanıcıları, tasarımcıları ve çevredeki komşuların görüşlerine de başvurularak, göçmen gençlerin yeni çevrelerinde hissettikleri yabancılaşmayı gideren bir yaklaşım benimsendi (Url-6).

Yeniden işlevlendirme projesinde yapının iki tonozlu çatı arasındaki "kanyon" içinde, çatı güvertesi olarak işlev gören gizli bir alan tasarlanmıştır (Görsel 4). Yükseltilmiş bir terastan erişilebilen bu alanda, kentin yaygın nakliye konteynerlerinden esinlenilen Kopenhag'ın liman manzarasına sahip bir ses stüdyosu bulunmaktadır. "Getto Gürültüsü (Ghetto Noize Records)" olarak adlandırılan bu stüdyo, merkezin tek mimari eklentisi olup kuzeybatı Kopenhag'ın endüstriyel silüetinde merkezin varlığını simgelemektedir (Url-7).

Görsel 4. Yeniden işlevlendirilme sonrası Sjakket Youth Club.

Yeniden işlevlendirilen endüstriyel yapının karakteri korunarak, grafitiler ve yapı genelindeki zengin renk kullanımı ile günümüz kentsel sokak kültürüne uygun bir arka plan oluşturulmuştur. Grafitiler, projeden kaldırılmak yerine renk şeması bu görsel unsurlardan esinlenerek belirlenmiş; dış cephe pencereleri, kırmızıdan maviye kadar uzanan çeşitli renk tonlarında tasarlanmıştır (Görsel 5). Böylece, geçmişte grafiti ile ifade bulan kültür ile Sjakket'in etkinliklerinde gençlere rehberlik eden yeni nesil arasında renk üzerinden bir bağ kurulmuştur (Url-8). Ancak grafitinin varlığı yapının korunması doku bozulmasına sebep olduğu için olumsuz bir durumu da ortaya koymaktadır.

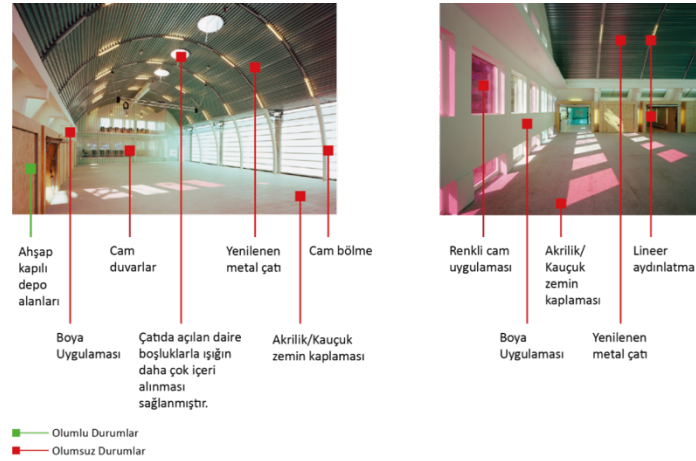
Görsel 5. Sjakket Youth Club yapısının yeniden işlevlendirilme öncesi ve sonrasındaki kullanımı.

Eski bir fabrika binasının gençlik merkezine dönüştürülmesi, gençleri sokaktan uzaklaştırarak eğitime yönlendirmeyi amaçlayan bir sosyal altyapı oluşturmuştur. Yeni işlevinde bu yapı, gençler arasında bir buluşma ve etkileşim alanı yaratırken aynı zamanda yapının bulunduğu bölgenin canlanmasına ve sosyal dinamiklerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum ile yeniden işlevlendirilen Sjakket Youth Club projesi bölgesel kalkınmaya, yapı ve kent ilişkisine önemli katkılar sunarak sosyo-kültürel bir değer katmıştır.

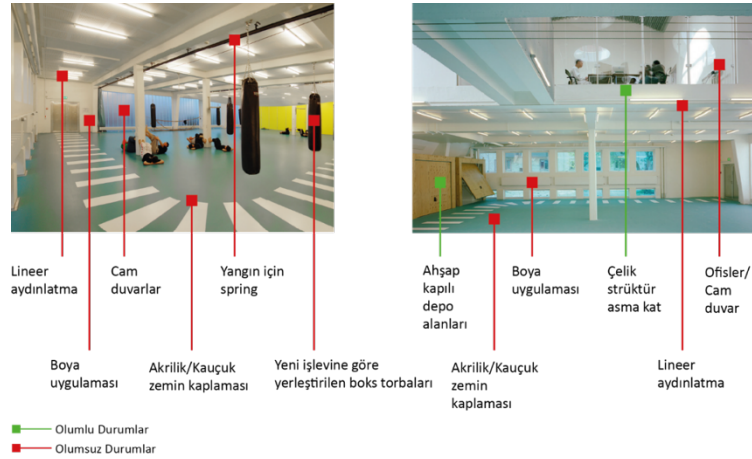
Değerlendirmeler ve Analizler

Sjakket Youth Club projesinde binanın genel formu büyük ölçüde korunmuştur. Ancak iç mekânda tercih edilen yeni malzemeler ve yapılan eklemeler, yapının özgün mimari karakterini kısmen gölgeleyerek algısal bütünlüğünü zayıflatmıştır. Yeniden işlevlendirme sonucunda ortaya çıkan iç mekân, yapının tarihsel kimliğinden ziyade yeni bir form yaratma arayışını öne çıkarmıştır.

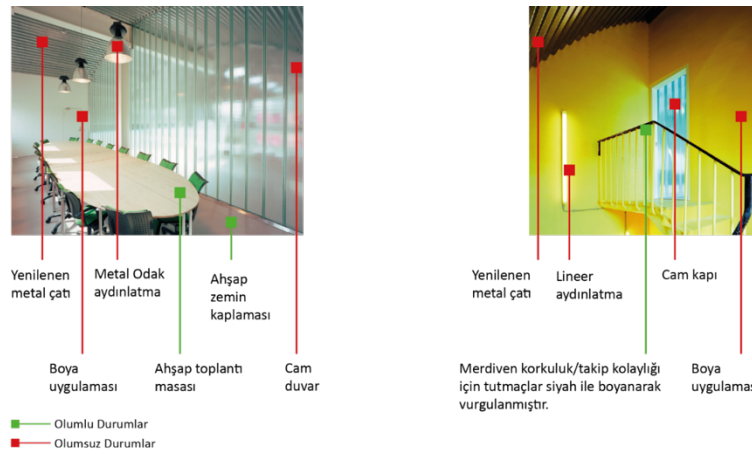
Spor salonu oluşturmak amacıyla, tonozlu yapılardan biri tamamen boşaltılarak ihtiyaç duyulan geniş, açık bir alan yaratılmıştır. Diğer tonozlu yapı ise sosyal buluşmalar, organizasyonlar ve etkinlikler için yeniden işlevlendirilmiştir. Tonozlu yapılar arasında kalan alanlar, kamusal kullanımı artıracak şekilde düzenlenmiş alanları olarak işlevlendirilmiş, burada mutfak, banyo ve spor malzemelerinin depolandığı alanlar oluşturulmuştur. Bu düzenleme, yapının hem spor hem de sosyal etkinlikler için ortak kullanım alanları olarak ve aynı zamanda farklı ihtiyaçları karşılayacak esnek bir mekânsal çözüm sunmuştur. Görsel 6, 7 ve 8’de iç mekânda kullanılan malzemelerin analizleri gösterilmektedir.

Görsel 6. Sjakket Youth Club yapısının yeniden işlevlendirme sonrasındaki sosyal buluşmalar için olan kullanım alanının iç mekânının analizi.

Görsel 7. Sjakket Youth Club yapısının yeniden işlevlendirme sonrasındaki spor salonunun iç mekânının analizi.

Görsel 8: Sjakket Youth Club yapısının yeniden işlevlendirme sonrasındaki iç mekânlarının analizi.

Yapıya sonradan eklenen konteyner yapısı, mevcut binanın mimarî karakteriyle uyumsuz bir görünüme sahiptir. Yeniden işlevlendirme sürecinde, yapı formunda gerçekleştirilen bu farklılaşmanın, hacimsel bir çeşitlilik yaratarak mevcut yapıdan belirgin bir ayrışma sağladığı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım, yapının ait olduğu dönemin izlerini yansıtan özgün biçimsel öğelerin geri plana itilerek tarihî dokudan uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu durum, aslında mevcut yapıya sonradan eklendiğini belli ederek yapının tarihinin okunması açısından olumlu olabilir ancak yeni işlev kazandırılan yapı ile mevcut yapı arasındaki süreklilik kesintiye uğratmış ve mekânsal bütünlük yerine bir kopukluk ortaya çıkmıştır.

Sjakket Youth Club, özgünlüğün korunması ve sergilenmesi açısından yine kısmen başarılıdır. Tonoğlu mekânların korunmasına rağmen iç mekâna eklenen renkli ve çağdaş elemanlar yapının algısını değiştirmiştir. Buna karşın mekânsal ve hacimsel bütünlük korunmuş, kentle güçlü bağlar kurulmuş ve özellikle gençlere yönelik işlevi sayesinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel katkılar sağlamıştır. Malzeme kullanımı açısından ise özgün dokunun bir kısmı korunmuş, ancak yeni malzemelerin baskınlığı nedeniyle bu kriter kısmen karşılanabilmiştir. Yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirilmesi Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

Sjakket Youth Club projesinin yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirmesi.

Yeniden İşlevlendirme Kriterleri	Sjakket Youth Club
Mevcut yapının özgünlüğünün korunması	Kısmen
Mevcut yapının sergilenmesi	Kısmen
Mevcut ve yeni işlev için mekânsal ve hacimsel bütünlük	Evet
Yapı-kent ilişkisi	Evet
Sosyo-ekonomik katkısı	Evet
Sosyo-kültürel katkısı	Evet
Özgün malzeme ve tekniklerin kullanılması	Kısmen
Mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanması	Evet
Ulusal bölgesel ve kentsel ölçekteki katkısı	Evet
Konumsal değerinin artması	Evet

Sjakket Youth Club, Mukoyoshi'nin sınıflandırmasına göre özellikle katmanlaşma, bölünme/farklılaşma ve silme/çıkarma türleri üzerinden okunabilir. İki tonozlu endüstri yapısı arasına eklenen kırmızı renkli konteyner benzeri kütle, yapının üzerine yeni bir katman ekleyerek hem iç mekânda hem de dış algıda yeni boşluklar üretmiştir. İç mekânın gençlik merkezi işlevine uyarlanması sırasında geniş üretim alanlarının farklı işlevlere bölünmesi, "bölünme/farklılaşma" türünü yansıtmaktadır. Ayrıca özgün işlevini yitirmiş bazı ek yapıların kaldırılması, "silme/çıkarma" türüne karşılık gelmektedir. Bu boşluk üretim biçimleri, tasarım stratejileri bağlamında biçim değiştirme, bağlantı kurma, bölme, karşıtlık yaratma ve malzeme değiştirme yaklaşımlarıyla desteklenmiştir. Özellikle kırmızı renkli yeni kütlelerin varlığı hem biçimsel bir dönüşüm sağlamış hem de özgün yapıyla çağdaş ek arasında güçlü bir karşıtlık yaratmıştır. Tonozlu hacimlerin iç mekân sirkülasyonunu destekleyen köprüler ve geçitler, "bağlantı kurma" stratejisini, gençlik merkezinin farklı işlevsel mekânlara ayrılması ise "bölme" stratejisini temsil etmektedir. Ayrıca renkli cam panellerin cephe açıklıklarında kullanılması, özgün tuğla dokusuyla kontrast oluşturan bir "malzeme değiştirme" örneği olarak dikkat çekmektedir. Böylece Sjakket Youth Club, özgün endüstri kabuğunu korurken cesur renkler ve çağdaş eklerle mekânsal deneyimi dönüştüren hem uyum hem de karşıtlık üzerinden okunan özgün bir yeniden işlevlendirme pratiği sunmaktadır. Tablo 6'da, Sjakket Youth Club projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi gösterilmektedir.

Tablo 6

Sjakket Youth Club projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi.

Boşluk Oluşturma Türleri	Sjakket Youth Club	Tasarım Stratejisi	Sjakket Youth Club
Dış Katman		Biçim değiştirme	X
İç Katman		Yükseltme	
Katmanlaşma	X	Bağlantı kurma	X
Komşuluk / bitişiklik		Bölme	X
Taşma / dışa çıkma		Karşıtlık yaratma	
İçeride eklenme		Yayılma / dağıtma	
İç içe geçme		Kaydırma	
Bölünme / Farklılaşma	X	Malzeme değiştirme	X
Silme / Çıkarma	X	Kesip çıkarma	
		Çevreleme	

Baruthane Yeniden İşlevlendirme Projesinin İncelenmesi

Osmanlı döneminde 1700 yılında Baruthane-i Amire adıyla faaliyete geçen barut fabrikası, III. Selim döneminde yenilenerek genişletilmiştir. Cumhuriyet döneminde Askeri Fabrikalar İdaresi ve ardından Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na (MKEK) devredilen tesis, 1972'de Ataköy Turistik Tesisleri'ne verilmiştir (URL9). Bununla birlikte baruthane Osmanlı'nın en önemli askeri üretim tesislerinden biri olarak inşa edilmiş, yangınlar ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak farklı dönemlerde birçok onarım ve yenilemeden geçmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında barut üretimi sona ermiş, 1955 yılında tamamen terk edilmiştir. 1980'lerden itibaren endüstri mirası kapsamında yeniden işlevlendirme konusu gündeme gelmiş ve 1993 yılında kültürel işlevlerle dönüştürülerek önemli bir öncü örnek haline gelmiştir (Okuyay Bayazit & Kırac, 2024: 2514).

Yeniden İşlevlendirme Süreci

Baruthane'nin yeniden işlevlendirme projesi kapsamında, mevcut dört yapıya ek olarak orta bir alanda yeni bir bağımsız yapı tasarlanmıştır. Bu yeni yapı, çevresindeki tarihî binalarla uyumlu bir doku ve estetik anlayışla birlikte, modern ihtiyaçları karşılayacak biçimde projelendirilmiştir. Özgün dokunun korunması ve sergilenmesine öncelik verilerek müdahale edilen diğer dört yapı ile tüm yapılar arasında hem tarihsel kimliklerini hem de yeni işlevlerini sürdürebilecekleri bir denge sağlamıştır.

Baruthane yerleşkesinin güneydoğu köşesinde yer alan 1 numaralı yapı, kapsamlı bir yeniden işlevlendirme çalışması sonucunda kütüphane olarak kullanılmak üzere dönüştürülmüştür. Bu süreçte yapının özgün karakteri korunarak çağdaş kullanım ihtiyaçlarına cevap verecek bir düzenleme benimsenmiştir (Url-10).

Baruthane yerleşkesinin güneybatı köşesinde konumlanan 2 numaralı yapı, sergi alanı olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu yapı, diğerlerinden ayrılan en önemli özelliği bulunduğu dönemin tarihî ve mimarî kimliğini yansıtan özgün ahşap döşemesinin korunmasıdır (Url-11).

Baruthane yerleşkesinin kuzeybatı köşesinde konumlanan 3 numaralı yapı, sahne mekânı olarak yeniden işlevlendirilmiş olup modern kullanım ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmıştır (Url-9).

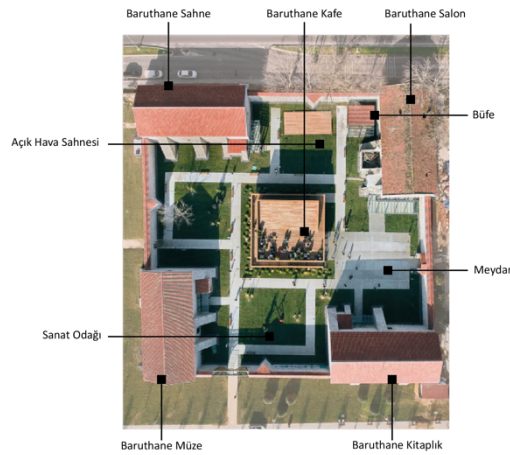
Baruthane yerleşkesinin kuzeydoğusunda yer alan 4 numaralı yapı, gerçekleştirilen işlevlendirme çalışmaları neticesinde çok amaçlı bir mekân olarak kullanımı sağlanmıştır. Görsel 9'da Baruthane projesinin yeniden işlevlendirme sonrası yeni işlevleri gösterilmektedir.

Mevcut dört yapının merkezine eklenen bağımsız yapının tasarımı ise dikkat çekici bir ayrışma göstermektedir. Form olarak diğer yapılardan farklılık gösteren bu ek yapı, mekânsal bütünlüğü zedelemeyen mevcut yapılarla uyumlu bir anlayış geliştirmiştir.

Baruthane yerleşkesinde avlu, mekânsal organizasyonun temel unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum, yapıların işlevselliğini artıran bir merkez niteliği taşımaktadır. Avlu, merkezde konumlanan ek yapı sayesinde alt bölümlere ayrılmış ve yapıların girişlerini bahçe kapılarıyla birleştiren bir dolaşım alanına sahip olmuştur. Ek yapının karşısında geniş bir

meydan alanı oluşturulmuş, bu alan büyük ziyaretçi gruplarının bir araya gelebileceği kamusal bir toplanma mekânı olarak tasarlanmıştır. Yerleşkenin kuzeyinde açık havada gerçekleştirilecek etkinlikler için bir alan inşa edilmiş ve avluya yerleştirilen heykellerle birlikte mekânın sanatsal ve estetik boyutu arttırılmıştır.

Baruthane'nin bu yeni işlevleri, bölgedeki sanat ve kültür etkinliklerinin merkezi haline gelmesine olanak sağlamış ve bu durum, bölgenin kalkınmasına doğrudan katkı sunmuştur. Sanat ve kültür etkileşimlerine açık bir yapı haline getirilmesi, yapının bölge halkının kültürel yaşama katılımını artırmış ve sosyo-kültürel etkileşimi güçlendirmiştir. Aynı zamanda bu durum, kent ile yapı arasındaki ilişkinin güçlenmesine de olanak tanımıştır.

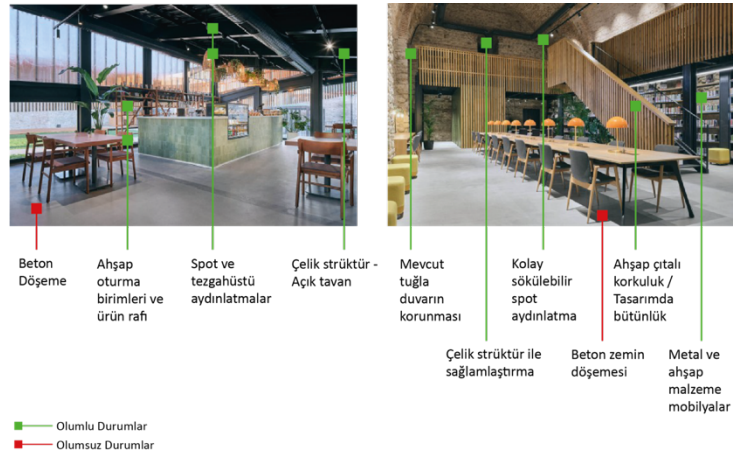
Görsel 9. Kompozisyon Baruthane projesinde verilen yeni işlevler.

Değerlendirmeler ve Analizler

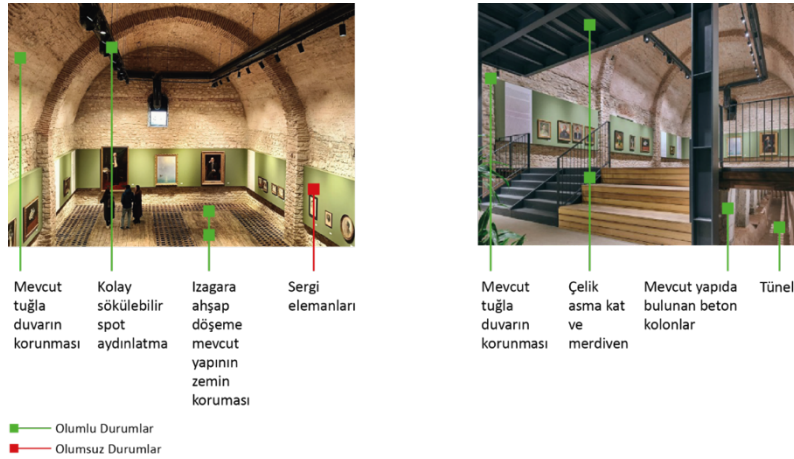
Baruthane yerleşkesinin güneydoğu köşesinde yer alan 1 numaralı yapıda zemin kat, özellikle grup çalışmalarını teşvik edecek şekilde ortak çalışma alanı olarak tasarlanmış, geniş, açık bir alan sunarak kullanıcılar arasında etkileşimi destekleyecek bir mimari çözüm sunulmuştur. Yapıya eklenen asma kat ise bir köprü aracılığıyla birbirine bağlanan iki özelleştirilmiş çalışma alanından meydana gelmektedir. Bu alanlar, bireysel çalışmalar için sakin ve izole bir ortam sağlarken aynı zamanda grup çalışmaları ve küçük toplantılar için de uygun şekilde tasarlanmıştır.

Yapıda yatay ve düşey bağlantılar oluşturularak iç mekânlarda süreklilik sağlanmış, aynı zamanda farklı kullanıcı gruplarının çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren erişilebilir ve konforlu bir çalışma atmosferi yaratılmıştır. Bu sayede, kütüphane hem bir araştırma merkezi hem de sosyal bir etkileşim alanı olarak işlev görmektedir. Yapının iç mekânında yapılan müdahaleler mevcut mekânın okunmasına zıtlık yaratacak durumları oluşturmamıştır.

Görsel 10 ve 11'de Baruthane'nin yeniden işlevlendirme sonrası iç mekânlarının analizleri gösterilmektedir.

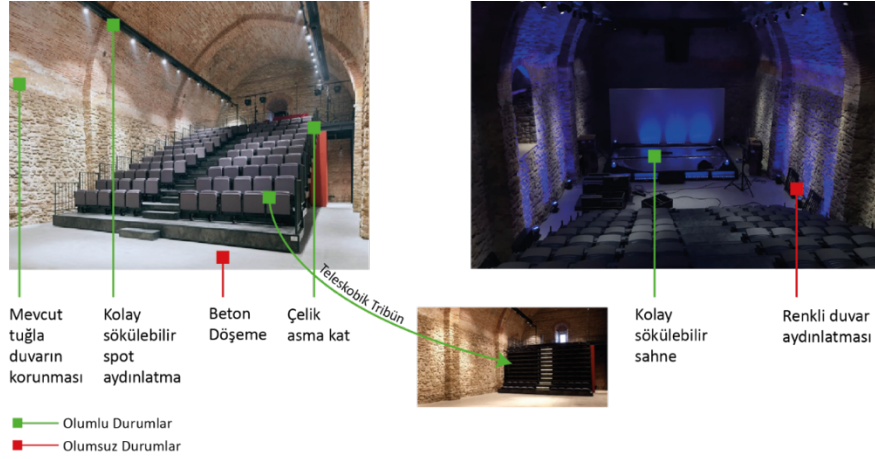
Görsel 10. Baruthane'nin yeniden işlevlendirilmesinin ardından kütüphane ve ek yapı olarak tasarlanan kafe alanına ilişkin iç mekân analizleri.

Görsel 11. Baruthane'nin yeniden işlevlendirme sonrası müze yapısının iç mekân analizleri.

Baruthane yerleşkesinin güneybatı köşesinde yer alan 2 numaralı yapıda, sergi alanının özgün yapısal özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla döşemenin altına bir yürüyüş güzergâhı tasarlanmış ve bu düzenleme ziyaretçilere farklı bir mekânsal deneyim sunmuştur. Bu güzergâh, döşemenin altında yer alan taşıyıcı ayakların çevresinden dolaşacak şekilde planlanmıştır. Bu düzenleme sayesinde sergi mekânının estetik ve tarihî değeri korunmuş, aynı zamanda ziyaretçilere yapısal unsurlarla bütünleşen bir sergi deneyimi sunulmuştur.

Baruthane yerleşkesinin kuzeybatı köşesinde konumlanan 3 numaralı yapının, çok amaçlı kullanım potansiyelini destekleyen teleskopik tribün kullanılmıştır. Teleskopik tribün, gerektiğinde genişletilerek amfi düzeninde bir oturma sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır (Url-9). Tribünler tamamen açıldığında izleyicilere konforlu ve düzenli bir oturma alanı sunarken performans odaklı etkinlikler için optimum görüş açısı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, bu tribünler geri çekilerek mekânda düzayak bir kullanım düzeni oluşturulmasına da imkân tanımaktadır (Görsel 12). Bu esnek kullanım sayesinde mekân hem büyük çaplı etkinlikler hem de daha küçük ve interaktif performanslar için kullanılabilir. Böylelikle yeniden işlevlendirilen yapının çok yönlü tasarımı, konserler, tiyatro gösterileri, konferanslar ve çeşitli kültürel etkinliklerin mekânsal ihtiyaçlarını esnek bir şekilde karşılayarak birçok amaca hizmet eden bir kültür merkezi olarak kullanılmasını sağlamaktadır.

Görsel 12. Baruthane'nin yeniden işlevlendirme sonrası sahne yapısının iç mekân analizleri.

Baruthane yerleşkesinin kuzeydoğusunda yer alan 4 numaralı yapının girişi ile iç mekânı arasında kurgulanan ilişki, alt ve üst kotlar arasındaki bağlantıyı sağlayan bir merdiven ile çözümlenmiştir. Bu düzenleme, yapının iç mekânsal organizasyonunu hem işlevsel hem de estetik açıdan desteklemektedir. Diğer yapılardan farklı olarak, bu yapının özgün tuğla tonoz örtüsü zaman içerisinde yok olmuş, günümüze ulaşamamıştır (Url-9). Eski tonoz örtüsünün yeniden inşası yerine, yapının mevcut mimari strüktürünün yenilenmesi ve güçlendirilmesi doğrultusunda, çelik konstrüksiyonlu yeni bir çatı yapısı inşa edilmiş. Bu karar, yapının tarihî dokusuna saygı gösterilerek çağdaş bir müdahale yapılmasını sağlamış, geçmiş ile günümüz arasında mimari bir köprü kurulmuştur.

Dört yapı ortasına sonradan eklenen yapının malzemeleri, özellikle cam ve çelik kullanımıyla çağdaş bir dil oluştururken diğer dört yapının iç mekân tasarımlarıyla uyumlu bir kompozisyon sergilemiştir. Bu uyum, hem tarihsel yapının bütünlüğünü bozmadan çağdaş bir eklemeyi mümkün kılmış hem de yapıların birlikte çalışarak mekânsal bir denge oluşturmasını sağlamıştır. İç mekânlardaki tasarım bütünlüğü ve malzeme kullanımlarıyla birlikte geniş açık alanların korunması, mevcut duvar dokusunun korunması ve sergilenmesi, yapının tarihsel derinliğini mekânın bir parçası haline getirmiştir. Ek yapıda kullanılan, aralıklı ahşap latalar mevcut yapının taş mimarisinden farklı, yarı geçirgen yüzeyler oluşturmuştur. Bu yüzeyler, mekânın sınırlarının görünümünü azaltarak daha akışkan bir mekânsal algı sunmaktadır (Url-10).

Baruthane'nin projesinde yapının dış cephe ve iç mekânlarındaki özelliklerin net bir biçimde korunarak okunabilir halde yeniden işlevlendirilmiştir. Büyük ölçüde çelik strüktürlerle ve ahşap latalarla gerçekleştirilen müdahaleler, tarihsel dokuyu bozmadan mevcut mimari kimliği korumuş, çağdaş ihtiyaçlara cevap vermiştir.

Baruthane, yeniden işlevlendirme kriterleri arasında en güçlü örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Hem özgünlüğün korunması hem de yapının sergilenmesi konusunda başarılı bir uygulamadır. Sergi ve kütüphane gibi yeni işlevler, mekânsal ve hacimsel bütünlükle uyumlu biçimde yerleştirilmiş, özgün malzeme ve tekniklerin korunması sayesinde tarihsel değer görünür kılınmıştır. Baruthane'nin konumu itibarıyla kentle güçlü bir bağ kurması, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel katkısının yüksek olması ve ulusal ölçekte endüstri mirasının

yeniden işlevlendirilmesine dair önemli bir örnek oluşturması dikkat çekicidir. Yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirilmesi tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7

Baruthane projesinin yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirmesi.

Yeniden İşlevlendirme Kriterleri	Baruthane
Mevcut yapının özgünlüğünün korunması	Evet
Mevcut yapının sergilenmesi	Evet
Mevcut ve yeni işlev için mekânsal ve hacimsel bütünlük	Evet
Yapı-kent ilişkisi	Evet
Sosyo-ekonomik katkısı	Evet
Sosyo-kültürel katkısı	Evet
Özgün malzeme ve tekniklerin kullanılması	Evet
Mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanması	Evet
Ulusal bölgesel ve kentsel ölçekteki katkısı	Evet
Konumsal değerinin artması	Evet

Baruthane yerleşkesinin yeniden işlevlendirilmesi, hem özgün Osmanlı dönemi endüstriyel yapılarının korunması hem de çağdaş işlevlerle bütünleştirilmesi açısından dikkate değer bir örnektir. Mukoyoshi’nin boşluk oluşturma türleri bağlamında proje, özellikle iç katman ve komşuluk/bitişiklik türleriyle ilişkilendirilebilir. Özgün kütlelerin içine eklenen yeni mekânsal düzenlemeler ve döşeme altına yerleştirilen yürüyüş güzergâhları, yapının içindeki boşlukları yeniden tanımlayarak “iç katman” oluşturmıştır. Öte yandan, yerleşke içindeki farklı dönemlere ait yapıların yan yana varlığı ve bu yapılar arasında kurulan yeni geçişler, “komşuluk/bitişiklik” türünün uygulandığını göstermektedir. Bu mekânsal oluşumlar, tasarım stratejileri düzeyinde karşıtlık yaratma ve malzeme değiştirme yaklaşımlarıyla desteklenmiştir. Sergi mekânlarında kullanılan cam yüzeyler ve çağdaş malzeme ekleri, özgün taş ve tuğla dokuyla bilinçli bir karşıtlık kurarak hem tarihsel katmanı görünür kılmış hem de yeni işlevin çağdaş kimliğini vurgulamıştır. Benzer biçimde, iç mekâna entegre edilen modern malzeme kullanımı, “malzeme değiştirme” stratejisinin doğrudan bir yansıması olarak, geçmiş ve güncel arasında görsel ve algısal bir ilişki üretmiştir. Böylece Baruthane’nin yeniden işlevlendirilmesi, özgün endüstriyel mirasın korunmasını sağlarken yeni eklerle kurulan karşıtlık ve malzeme çeşitliliği üzerinden mekânsal deneyimi zenginleştiren çok katmanlı bir koruma yaklaşımı ortaya koymuştur. Tablo 8’de, Baruthane projesinin Mukoyoshi’nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi gösterilmektedir.

Tablo 8

Baruthane projesinin Mukoyoshi’nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi.

Boşluk Oluşturma Türleri	Baruthane	Tasarım Stratejisi	Baruthane
Dış Katman		Bişim değiştirme	
İç Katman	X	Yükseltme	
Katmanlaşma		Bağlantı kurma	
Komşuluk / bitişiklik	X	Bölme	
Taşma / dışa çıkma		Karşıtlık yaratma	X
İçeride eklenme		Yayılma / dağıtma	
İç içe geçme		Kaydırma	
Bölünme / Farklılaşma		Malzeme değiştirme	X
Silme / Çıkarma		Kesip çıkarma	
		Çevreleme	

Samsun Tütün Fabrikası-Bulvar AVM Yeniden İşlevlendirme Projesinin İncelenmesi

Samsun Tütün Fabrikası, inşa edildiği dönemin yapım tekniklerine uygun olarak geniş açıklıklar içermeyen betonarme ve kâgir bir yapı sistemine sahiptir. Tütünün kalitesini koruma amacıyla döşeme kaplamalarında ahşap malzeme kullanımı görülmektedir. Çatısı ise yanmaz malzemeler olan kiremit, arduvaz, eternit ve metal levhalardan oluşmaktadır. Fabrikanın yeniden işlevlendirme öncesinde yerleşkesinde sigara üretimi ve tütün depolama faaliyetlerini kapsayan altı ana blok bulunmaktaydı. A ve B blokları, sigara üretim binaları olarak ön plana çıkarken B blok aynı zamanda ofisler, güvenlik birimleri, kreş ve yemekhane gibi çeşitli destekleyici birimleri de bünyesinde barındırmaktaydı. Ancak avluda yer alan yemekhane ve kreş yapıları zamanla yıkılmıştır. C ve D blokları dört katlı olup tütün ambarı olarak kullanılmış, E blok ise kolon içermeyen ve 60 cm kalınlığındaki taş duvarıyla bir diğer tütün ambarı olarak işlev görmüştür. Yerleşkedeki idari işlevleri barındıran F blok ise üç katlıdır ve yönetsel faaliyetler için ayrılmıştır (Tunçer & Ateş Can, 2022: 351) (Görsel 13).

Görsel 13. 1930'lu yıllarda Samsun Tütün Fabrikası.

Yeniden İşlevlendirme Süreci

1994 yılında faaliyetlerine son veren tütün fabrikasının 2009 yılında başlayan yeniden işlevlendirme süreci, 2012 yılında tamamlanmış ve yerleşkesi Bulvar Alışveriş ve Yaşam Merkezi olarak yeniden kullanıma açılmıştır (Görsel 14). Yerleşkenin geniş avlusu, yeniden işlevlendirme öncesinde otopark olarak kullanılmaktayken restorasyon sonrası sosyal alanlar ve oturma düzenlemeleriyle kentin kamusal yaşamına katkı sağlayan bir meydan haline dönüştürülmüştür. Otopark ihtiyacı ise yerleşkenin altına inşa edilen modern bir otopark ile karşılanmıştır (Cenikli & Taş, 2023: 101).

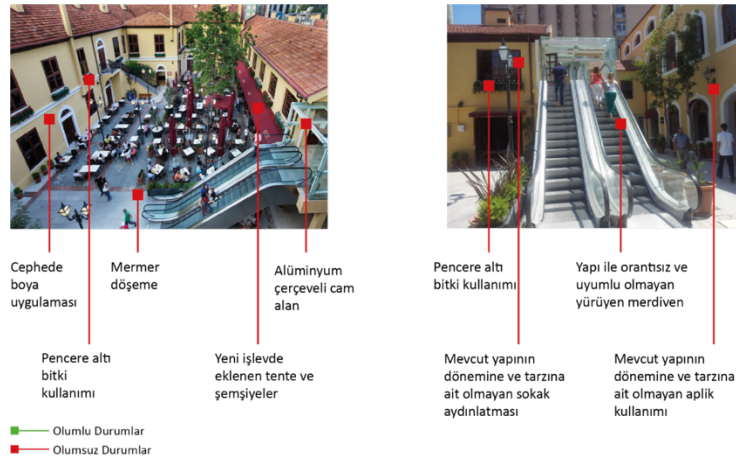
Görsel 14. Samsun Tütün Fabrikasının yeniden işlevlendirme sonrası görünümü.

Samsun Tütün Fabrikası'nın yeniden işlevlendirilmesinde özellikle, sadece dış duvarların korunarak iç mekânın tamamen yeni bir düzenlemeye tabi tutulması, yapının özgün niteliğinin kaybolmasına neden olmuştur. Fabrikanın mevcut dış duvarları korunmuş olsa da bu duvarlara eklenen pencere altı çiçek saksıları, kırmızı tenteler ve ferforje aydınlatmalar, yapının dönemine ve endüstriyel kimliğine zıt bir görsellik sunmuştur (Görsel 15). Bu tür eklemeler, yapının değerine zarar vermiş ve yapının tarihsel bağlamının okunmasını zorlaştırmıştır.

A blok, U şeklinde düzenlenmiş ve tüm birimleri merkezi avluya bakan bir yapı olarak yeme-içme mekânları sağlamaktadır. Orijinal yerleşim planında geniş açık alanlar önerilmesine rağmen alışveriş merkezi ihtiyaçlarına uygun olarak mekânlar küçük birimlere ayrılmıştır.

B blok, orijinal tütün üretimi ve işleme alanı olarak tasarlanmış geniş ve açık bir mekâna sahip olmasına rağmen yeniden işlevlendirilmesi sürecinde çağdaş ticari ihtiyaçlar doğrultusunda bu açık plan önemli ölçüde değiştirilmiştir.

C ve D blokları arasında yeni bir mekân oluşturmak adına çelik strüktür ve cam ile çağdaş bir çatı inşa edilmiştir. Bu durum, yeniden işlevlendirilen yapılarda kullanımı görülse de bu yapıdaki kullanımı mevcut yapılarının cephelerinin insan ölçeğinde tamamen kapanmasına sebep olmuştur.

Görsel 15. Samsun Tütün Fabrikasının yeniden işlevlendirme sonrası dış mekânlarının analizi.

Samsun Tütün Fabrikası-Bulvar AVM projesi, bölgenin kalkınmasına ve yapı ile kent arasındaki ilişkinin güçlenmesine olumlu katkılar sağlamıştır. Tütün fabrikasının AVM'ye dönüştürülmesi ile açılan mağazalar ve kafeler, kentin sosyo-ekonomik yapısına katkıda bulunmuştur. Yapının ticari bir merkeze dönüştürülmesi, bölgedeki ekonomik canlılığı artırmıştır.

Sosyo-kültürel anlamda ise Samsun Tütün Fabrikası'nın yeniden işlevlendirilmesi, kentin kültürel dinamiklerine doğrudan bir katkı sağlamaktan çok, ticarileşmenin etkisini artırmıştır. Yapının tarihsel ve kültürel miras olarak korunması yerine, ticari bir işlev kazandırılması, kentin kültürel belleğinde önemli bir boşluk yaratmıştır. Ancak yapının AVM olarak kullanımı kent kültürü ile etkileşim halinde kalmasını sağlamıştır. Ticari bir merkeze dönüşen fabrika, kültürel anlamda daha çok tüketim odaklı bir yapıya bürünmüştür.

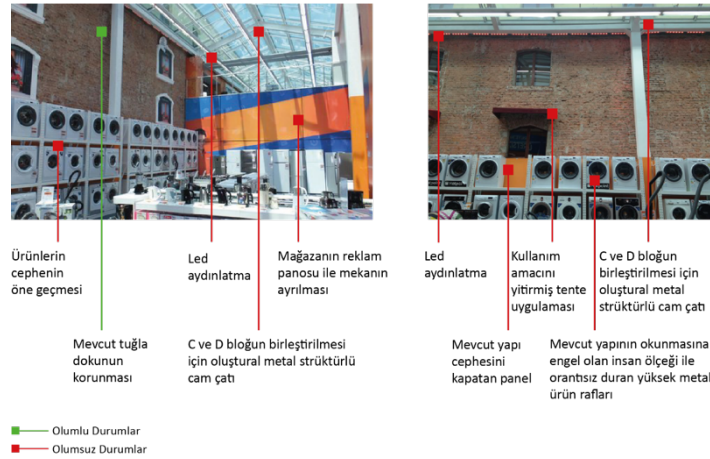
Değerlendirmeler ve Analizler

A blok, U şeklinde düzenlenmiş yapısının iç mekânlarında yığma duvarlar ve ahşap tavanlar korunmuş, zemin kaplamalarında beton ve karo gibi malzemeler kullanılmıştır. A bloğun çevrelediği avlu zemininde ise granit tercih edilerek çağdaş bir görünüm sağlanmıştır (Kurt, 2014: 96).

B bloktaki yeni mekânlarda bulunan mağazalar ise kendi marka imajına uygun olarak farklı iç mekân tasarımlarına yönelmiştir. Bu durum, ticari mekânlar için işlevsel ve estetik esneklik sunsa da tarihî yapının mekânsal bütünlüğünü ve özgün endüstriyel kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir. B bloğun mekânsal dönüşümü, ziyaretçilerin eski fabrikanın üretim süreçlerinden izler taşıyan özgün ruhunu hissetmek yerine sıradan bir alışveriş deneyimi yaşamasına yol açmıştır.

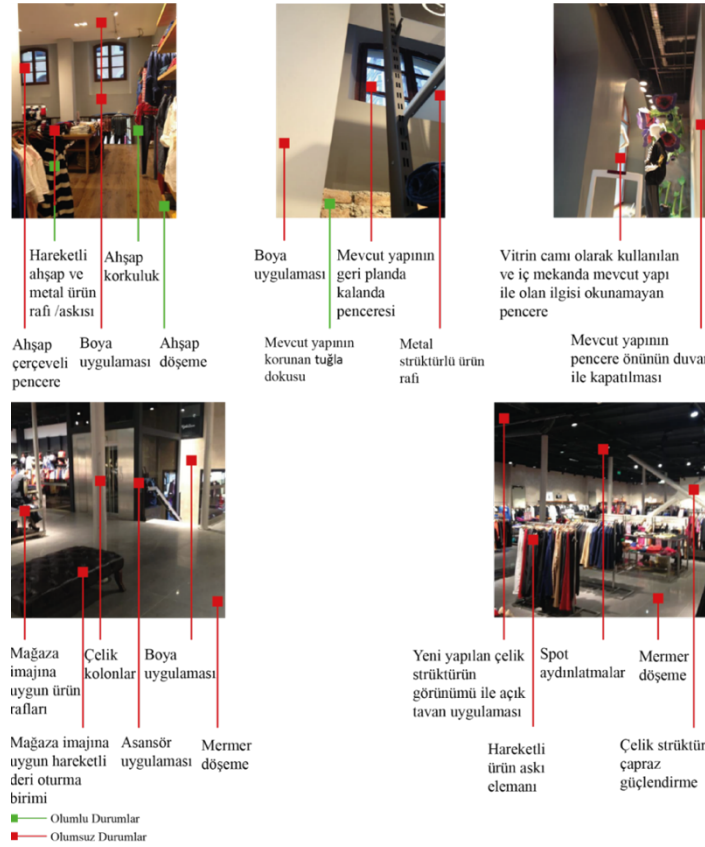
C ve D blokları arasına yeni bir çatı eklenmesi ile oluşturulan mekânın kullanımı tarihsel dokuyu zedelemiştir. Mağazanın kendi ürünlerinin sergilenmesi yoğunlukta olması ve insan ölçeğinden çok daha yüksek rafların kullanılması hem cephenin hem de yeni oluşturulan bu mekânın okunmasına engel olmuştur.

Blokların iç mekânında gerçekleştirilen müdahaleler yapının özgünlüğünü zedeleyen bir diğer önemli unsurdur. Yeniden işlevlendirme sonrasında, bütün fabrikanın iç mekân tasarımlarında mevcut yapısal özellikler dikkate alınmamış ve modern ticari mekânlara uygun bir düzenleme yapılmıştır. Fabrikanın iç mekânı, mağazalar ve kafeler gibi ticari işletmelerin iç mekânlarında, fabrikaya ait eski üretim alanlarının mevcut hacimleri yerine mağaza düzenlemeleri getirilmiştir. Bu durum, yapının tarihî değerlerinin göz ardı edilmesine ve mekânsal kimliğinin kaybolmasına yol açmıştır. Görsel 16 ve 17’te Samsun Tütün Fabrikası yeniden işlevlendirme sonrası iç mekânlarının analizleri gösterilmektedir.

Görsel 16. Samsun Tütün Fabrikası C ve D bloklarının cam çatı ile birleşimi ile oluşan mekânın analizi.

İç mekân analizlerine baktığımızda mağaza imajının ön planda olarak pencerelerin kapatılması ve kullanılan zemin ve duvar malzemelerinin her bir mağazada farklı kullanılması, mevcut yapının sergilenmesi ve okunmasını engelleyerek, yeni işlevin yapı üzerinde baskınlık kurmasına sebep olmuştur.

Görsel 17. Samsun Tütün Fabrikası yeniden işlevlendirme sonrasında mağazaların iç mekân tasarımlarının analizleri.

Samsun Tütün Fabrikası yeniden işlevlendirme kriterleri bağlamında çalışmada incelenen diğer projelere göre en zayıf örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Yapının özgünlüğünün korunması ve sergilenmesi kriterleri karşılanamamış, özgün malzeme ve tekniklerin kullanılmasında da başarısız olunmuştur. Buna rağmen mekânsal ve hacimsel bütünlük kısmen sağlanmış, kentle kurulan ilişki korunmuş ve sosyal süreklilik işlevsel düzeyde desteklenmiştir. Özellikle konum değeri ve ekonomik katkısı bakımından olumlu yönleri olsa da özgün dokunun kaybolması nedeniyle kültürel miras perspektifinden yetersiz kalmıştır. Samsun Tütün Fabrikası projesinin yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirmesi tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9

Samsun Tütün Fabrikası projesinin yeniden işlevlendirme kriterlerine göre değerlendirmesi.

Yeniden İşlevlendirme Kriterleri	Samsun Tütün Fabrikası
Mevcut yapının özgünlüğünün korunması	Hayır
Mevcut yapının sergilenmesi	Hayır
Mevcut ve yeni işlev için mekânsal ve hacimsel bütünlük	Kısmen
Yapı-kent ilişkisi	Evet
Sosyo-ekonomik katkısı	Evet
Sosyo-kültürel katkısı	Evet
Özgün malzeme ve tekniklerin kullanılması	Hayır
Mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanması	Evet
Ulusal bölgesel ve kentsel ölçekteki katkısı	Evet
Konumsal değerinin artması	Evet

Samsun Tütün Fabrikası'nın yeniden işlevlendirilmesi, endüstri mirası yapıların çağdaş kullanımlarla bütünleştirilmesine dair önemli bir örnektir. Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri açısından değerlendirildiğinde, özellikle katmanlaşma ve bölünme/farklılaşma öne çıkmaktadır. Fabrika yerleşkesine entegre edilen yer altı otoparkı, mevcut yapının altına yeni bir katman ekleyerek hem işlevsel bir ihtiyaç karşılamış hem de mekânsal anlamda farklı bir boşluk üretmiştir. Bununla birlikte, fabrika bloklarının yeniden düzenlenmesi sırasında geniş endüstriyel mekânların işlevlere göre ayrıştırılması, "bölünme/farklılaşma" türünü temsil etmektedir. Bu boşluk üretim biçimleri, tasarım stratejileri düzeyinde biçim değiştirme, bağlantı kurma, bölme ve malzeme değiştirme yaklaşımlarıyla desteklenmiştir. Özellikle fabrika blokları arasına eklenen yeni çatı örtüsü, farklı yapılar arasında mekânsal süreklilik sağlayarak "bağlantı kurma" stratejisini öne çıkarmıştır. İç mekânların fonksiyonel ihtiyaçlara göre bölünmesi "bölme" stratejisinin uygulandığını gösterirken özgün malzemelerin yanında kullanılan cam ve metal gibi çağdaş malzemeler "malzeme değiştirme" stratejisinin açık bir örneğini sunmaktadır. Ayrıca özgün kütlelerin kısmen yeniden biçimlendirilmesi, "biçim değiştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilebilir. Bu yaklaşımlar, yapının endüstriyel kimliğini korurken çağdaş işlevlere uyarlanmasını sağlamış, aynı zamanda yeni mekânsal deneyimlerle fabrikanın tarihsel sürekliliğini güçlendirmiştir. Tablo 10'da, Samsun Tütün Fabrikası projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi gösterilmektedir.

Tablo 10

Samsun Tütün Fabrikası projesinin Mukoyoshi'nin boşluk oluşturma türleri ve tasarım stratejilerine göre değerlendirilmesi.

Boşluk Oluşturma Türleri	Samsun Tütün Fabrikası	Tasarım Stratejisi	Samsun Tütün Fabrikası
Dış Katman		Biçim değiştirme	X
İç Katman		Yükseltme	
Katmanlaşma	X	Bağlantı kurma	X
Komşuluk / bitişiklik		Bölme	X
Taşma / dışa çıkma		Karşıtlık yaratma	
İçeride eklenme		Yayılma / dağıtma	
İç içe geçme		Kaydırma	
Bölünme / Farklılaşma	X	Malzeme değiştirme	X
Silme / Çıkarma		Kesip çıkarma	
		Çevreleme	

Sonuç ve Öneriler

Gelişen ve büyüyen toplumların ihtiyaçları ve değer yargıları hızla değişmektedir. Bu bağlamda, endüstri yapıları fiziksel olarak varlıklarını sürdürebilse de işlevsel olarak günümüz koşullarına uyum sağlayamadıkları için kullanılmaz hale gelebilmektedir. Atıl kalan bu yapılar, fiziksel olarak onarılsalar bile bir süre sonra yıpranabilmektedir. Bu nedenle, endüstri yapıları tarihî ve kültürel değerleri nedeniyle korunmalı, yeniden işlevlendirilirken mekânın algısını bozmadan, mevcut yapının özgün özelliklerine uygun tasarımlar yapılmalıdır. Doğru işlev seçimi ve kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı da bu süreçte göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada, endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde kullanılan yöntemler ve kriterler, seçilen dört farklı örnek üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan

değerlendirmeler, her bir yapının özgün değerlerinin korunması, malzeme kullanımı, mekânsal bütünlük ve kentle kurulan ilişki açısından farklı düzeylerde başarı sağladığını ortaya koymuştur.

Genel olarak bakıldığında, endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesinde başarı yalnızca işlevsel ve ekonomik katkılarla değil, aynı zamanda özgünlüğün korunması, malzeme uyumu ve tarihsel değerlerin sergilenmesiyle mümkündür. İncelenen örnekler, bu kriterlerin farklı düzeylerde uygulanmasının sonuçlarını açıkça ortaya koymakta, endüstriyel mirasın korunması ve dönüştürülmesinde analitik sorgulamanın önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışma, yeniden işlevlendirme uygulamalarında özgün değerlerin korunması ile çağdaş ihtiyaçlara uyum arasında dengeli bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kaynaklar

- Büke, D. G. (2018). *Mimari koruma ve yeniden işlevlendirme kavramı: Konak Pier örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cenikli, Ö., Taş, M., & Taş, N. (2023). *Endüstri yapılarında yeniden işlevlendirmenin GSB bağlamında analizi: Bulvar AVM örneği*. 1st International Conference on Frontiers in Academic Research, 95–107.
- ICOMOS. (1964). International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (The Venice Charter). IInd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice. Erişim adresi: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf
- ICOMOS. (1994). The Nara document on authenticity. Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, Japan: UNESCO/ICCROM/ICOMOS. Erişim adresi: <https://whc.unesco.org/document/116018>
- ICOMOS. (2008). Québec declaration on the preservation of the spirit of place. 16th General Assembly of ICOMOS, Québec, Canada. Erişim adresi: https://www.icomos.org/quebec2008/quebec_declaration/pdf/GA16_Quebec_Declaration_Final_EN.pdf
- ICOMOS Türkiye. (2013). ICOMOS Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi. Erişim adresi: <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>
- Kıraç, A. B., Coşkun, B. S., & Erdoğan, D. (2018). Küçükçekmece Osmanlı Kibritleri Fabrikası'nın endüstriyel miras kapsamında değerlendirilmesi. *Megaron*, 13(1), 67–84.
- Köksal, T. G., & Ahunbay, Z. (2006). İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri. *İTÜ Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi*, 5(2), 125–136.
- Kurt, M. (2014). *The concept of authenticity in the protection of industrial heritage: The case of Samsun Tobacco Factory Building* (Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Mukoyoshi, M. (2019). *コンバージョン建築の隙間空間に関する分析および設計提案 (Dönüşüm binalarında boşluk alanları üzerine analiz ve tasarım önerileri)* (Yüksek Lisans Tezi). Tokyo Metropolitan Üniversitesi, Şehir ve Çevre Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Tokyo.
- Okyay Bayazit, G. G., & Kıraç, A. B. (2024). Exploring theoretical and practical shifts in post-Venice Charter conservation perspective through reuse of Istanbul's industrial heritage. *İdealkent*, 16(46), 2493–2530.
- Öztürk, S. S., & Koramaz, E. K. (2020). Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi ve Londra Coal Drops Yard alışveriş merkezi örneği. *Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 3(1), 121–135.
- Realdania. (2007). Sjacket Youth Club project report. Realdania Foundation Publications.
- Tanyeli, G., & İkiz, D. (2009). İstanbul'da bir endüstriyel miras örneği: Bomonti Bira Fabrikası. *TÜBA-KED*, 109–121.
- Tunçer, İ. B., & Ateş Can, S. (2022). Endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Üç farklı tütün fabrikasının dönüşümü. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 7(1), 333–357.
- Yıldız, N. (2020). Geleneksel konutta yeniden kullanım kavramının mekânsal açıdan incelenmesi: Zeynep Onbaşı Evi. *Online Journal of Art and Design*, 8(4), 175–187.

İnternet Kaynakları

- Url-1: <https://www.bam.co.uk/how-we-do-it/case-study/coal-drops-yard-king-s-cross#:~:text=Built%20in%201850%2C%20the%20historic,By%202008%20they%20were%20derelict> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-2: <https://www.heatherwick.com/project/coal-drops-yard/> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-3: <https://www.kingscross.co.uk/coal-drops> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-4: <https://www.archdaily.com/904676/coal-drops-yard-heatherwick-studio> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-5: <https://www.arkitektuel.com/coal-drops-yard/> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-6: <https://www.archdaily.com/13373/sjakket-youth-club-plot> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-7: <http://jdsa.eu/sja/#> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Url-8: <https://big.dk/projects/sjakket-youth-club-1375> (Erişim tarihi: 06.09.2024).
- Url-9: <https://xxi.com.tr/i/baruthane> (Erişim tarihi: 06.09.2024).
- Url-10: <https://www.arkiv.com.tr/proje/baruthane/15035> (Erişim tarihi: 09.09.2024).
- Url-11: <https://www.arkitera.com/proje/baruthane/> (Erişim tarihi: 09.09.2024).
- Url-12: <https://www.instagram.com/coaldropsyard/> (Erişim tarihi: 12.09.2024).
- Url-13: <https://www.archiweb.cz/en/b/klub-mladeze-sjakket> (Erişim tarihi: 12.09.2024).
- Url-14: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/baruthane-kasr-i-humayun/30bde0bc-c4ab-4313-af27-394983c1b08f/> (Erişim tarihi: 12.09.2024).
- Url-15: https://www.instagram.com/oktayozel_/reel/C15IoLiljXL/?locale=ko (Erişim tarihi: 14.09.2024).
- Url-16: <https://x.com/oktayozel/status/1744815765390233960> (Erişim tarihi: 14.09.2024).
- Url-17: <https://www.mimyapi.com.tr/bulvar-avm.html> (Erişim tarihi: 14.09.2024).
- Url-18: https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g298035-d4663130-i99414523-Samsun_Bulvar_AVM-Samsun_Turkish_Black_Sea_Coast.html (Erişim tarihi: 14.09.2024).
- Url-19: <https://historicingland.org.uk/listing/the-list/> (Erişim tarihi: 11.09.2025).
- Url-20: <http://re-photo.co.uk/?tag=eastern-coal-drops> (Erişim tarihi: 12.09.2025).
- Url-21: https://loa-fonden.dk/en/projects/sjakket-in-copenhagen/?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 12.09.2025).
- Url-22: https://www.iconeye.com/back-issues/sjakket-youth-centre-icon-048-june-2007?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 12.09.2025).
- Url-23: <https://www.sjakket.dk/forside/sjakkets-historie.aspx#:~:text=I%201995%20flyttede%20Sjakket%20til,blev%20aldrig%20rigtig%20til%20noget> (Erişim tarihi: 12.09.2025).
- Url-24: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samsun_Tekel_sigara_fabrikalar%C4%B1.jpg (Erişim tarihi: 12.09.2025).

Şekil Kaynakları

Şekil 1. Kurt, 2014; Öztürk & Koramaz, 2020; Tunçer & Ateş Can, 2022; Yıldız, 2020; ICOMOS, 1964; 1994; 2008 belgeleri temel alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. Url-20: <http://re-photo.co.uk/?tag=eastern-coal-drops> Erişim tarihi: 12.09.2025.
- Görsel 2. Url-2: <https://www.heatherwick.com/project/coal-drops-yard/> Erişim tarihi: 05.09.2024.
- Görsel 3. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-12: <https://www.instagram.com/coaldropsyard/> Erişim tarihi: 12.09.2024.
- Görsel 4. Url-8: <https://big.dk/projects/sjakket-youth-club-1375> Erişim tarihi: 06.09.2024.
- Görsel 5. Url-8: <https://big.dk/projects/sjakket-youth-club-1375> Erişim tarihi: 06.09.2024.
- Görsel 6. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-13: <https://www.archiweb.cz/en/b/klub-mladeze-sjakkez> Erişim tarihi: 12.09.2024 (Solda),
Url-8: <https://big.dk/projects/sjakket-youth-club-1375> Erişim tarihi: 06.09.2024 (Sağda).
- Görsel 7. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-7: <http://jdsa.eu/sja/#> Erişim tarihi: 05.09.2024 (Solda); Sorumlu yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir,

- Url-13: <https://www.archiweb.cz/en/b/klub-mladeze-sjakket> Erişim tarihi: 06.09.2024 (Sağda).
- Görsel 8. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-6: <https://www.archdaily.com/13373/sjakket-youth-club-plot> Erişim tarihi: 05.09.2024 (Solda);
Url-7: <http://jdsa.eu/sja/#> Erişim tarihi: 05.09.2024 (Sağda).
- Görsel 9. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-9: <https://xxi.com.tr/i/baruthane> Erişim tarihi: 06.09.2024.
- Görsel 10. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-10: <https://www.arkiv.com.tr/proje/baruthane/15035> Erişim tarihi: 09.09.2024 (Solda ve sağda).
- Görsel 11. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-10: <https://www.arkiv.com.tr/proje/baruthane/15035> Erişim tarihi: 09.09.2024 (Solda),
Url-14: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/baruthane-kasr-i-humayun/30bde0bc-c4ab-4313-af27-394983c1b08f/> Erişim tarihi: 12.09.2024 (Sağda)
- Görsel 12. Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-9: <https://xxi.com.tr/i/baruthane> Erişim tarihi: 06.09.2024 (Solda),
Url-15: <https://www.instagram.com/oktayozel/?reel/C15IoLiXL/?locale=ko> Erişim tarihi: 14.09.2024 (Ortada),
Url-16: <https://x.com/oktayozel/status/1744815765390233960> Erişim tarihi: 14.09.2024 (Sağda).
- Görsel 13. Url-24: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samsun_Tekel_sigara_fabrikalar%C4%B1.jpg Erişim tarihi: 12.09.2025.
- Görsel 14: Url-17: <https://www.mimyapi.com.tr/bulvar-avm.html> Erişim tarihi: 14.09.2024.
- Görsel 15: Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-17: <https://www.mimyapi.com.tr/bulvar-avm.html> Erişim tarihi: 14.09.2024 (Solda); Kurt, Merve. (2014).
The Concept of Authenticity in The Protection of Industrial Heritage: The Case of Samsun Tobacco Factory Building (Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara (Sağda).
- Görsel 16: Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Url-18: https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g298035-d4663130-i99414523-Samsun_Bulvar_AVM-Samsun_Turkish_Black_Sea_Coast.html Erişim tarihi: 14.09.2024 (Solda);
Kurt, M. (2014). The Concept of Authenticity in The Protection of Industrial Heritage: The Case of Samsun Tobacco Factory Building (Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara (Sağda).
- Görsel 17: Hilal Nur Temel tarafından yeniden düzenlenmiştir:
Samsun Tütün Fabrikası yeniden işlevlendirme sonrasında mağazaların iç mekân tasarımlarının analizleri.
Kurt, Merve. (2014). The Concept of Authenticity in The Protection of Industrial Heritage: The Case of Samsun Tobacco Factory Building (Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara.

Beyan ve Açıklamalar

Etik Beyanı

Çalışmada kullanılan veriler için etik kurul izni gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

- **Hilal Nur Temel:** Çalışmanın tüm bölümlerinde; (veri toplama, analiz, yazım, tasarım, eser vb.) aşamalarında katkı sağlamıştır.
- **Can Mehmet Hersek:** Çalışmanın tüm bölümlerinde; (veri toplama, analiz, yazım, tasarım, eser vb.) aşamalarında katkı sağlamıştır.
 1. Hilal Nur Temel: %50
 2. Can Mehmet Hersek: %50

Çıkar Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.